

9 Idirbhearta airgeadais a bhaineann le gás ceaptha teasa

- 9.1** D'fhéadfaí a rá gurb é an dúshlán comhshaoil is práinní atá roimh gach uile náisiún ná conas an astaíochtaí gáis cheaptha teasa (GCT) a laghdú. Tá an ghné chriticiúil den dúshlán atá roimh Éirinn leagtha amach i *bPlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide 2019* a d'fhoilsigh an Rialtas le déanaí.
- 9.2** Rinne an Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe athbhreithniú ar an *gCód Caiteachais Phoiblí*¹ i mí Iúil 2019 chun, i measc nithe eile, samhail chostais laghdaithe a thabhairt isteach a bheidh le húsáid ag ranna agus gníomhaireachtaí stáit chun luach na n-astaíochtaí dóchúla GCT a fhabhraítear mar gheall ar chinntí infheistíochta poiblí a luacháil.²
- 9.3** Tá ról tábhachtach ag GCTanna amhail an dé-ocsaíd charbóin, an ocsaíd nítriúil agus an meatán chun teocht bhuan inmharthana a chothú don domhan. Mar gheall ar 'an iarmhairt cheaptha teasa', bíonn na gáis seo ag ionsú agus ag astú radaíocht theirmeach, rud lena gcruthaítear timpeallacht inar féidir leis an duine maireachtáil.
- 9.4** Mar thoradh ar mhéaduithe atá tagtha ar an ngníomhaíocht thionsclaíoch áfach, tá méadú suntasach tagtha ar thomhaltas fadtéarmach breoslaí iontaise. Mar thoradh air sin, tá an méid GCTanna atá san atmaisféar ag an leibhéal is airde riamh a taifeadadh go dtí seo. Tá tionchar ag an tiúchan seo de GCT ar an gcóras aeráide agus ar an téamh domhanda freisin.
- 9.5** Leagadh an bonn leis an ngníomhú idirnáisiúnta chun aghaidh a thabhairt ar an athrú aeráide le Creat-Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe maidir leis an Athrú Aeráide agus maidir le Prótacal Kyoto a tháinig as chomh maith.³ Leagadh spriocanna ceangailteacha amach le Prótacal Kyoto do 37 náisiún tionsclaithe (Éire san áireamh) agus san AE chun astaíochtaí GCT a laghdú thar dhá thréimhse tiomantais, 2008 – 2012 agus 2013 – 2020. In 2015, shínigh Éire Comhaontú Phárais freisin, ina leagtar síos spriocanna eile do laghduithe astaíochtaí don tréimhse idir 2021 agus 2030.
- 9.6** Ag teacht sna sála ar na tiomantais sin, tá Éire agus an AE ag iarraidh spriocanna aeráide a bhaint amach trí mheascán de bhearta lena n-áirítear praghsáil charbóin agus cáin, an caiteachas poiblí, an rialáil agus beartais feasachta poiblí, agus eascraíonn idirbhearta áirithe airgeadais as cuid de na bearta sin. Tá líon suntasach d'idirbhearta a bhaineann le GCT ag tarlú in Éirinn ach toisc go bhfuil siad sin scaipthe thar raon leathan eagraíochtaí Stáit, níl an tionchar glan ar airgeadas an Státchiste le feiceáil go héasca. Tá an fhéidearthacht ann go dtabharfar isteach níos mó trédhearcachta don tionchar a bhíonn ag na beartais um athrú aeráide ar an airgeadas poiblí mar gheall ar chreat buiséadaithe glas, a fógraíodh i mBuiséad 2019, agus a bhfuil sé i gceist a thabhairt isteach.⁴
- 9.7** Is é cuspóir na tuarascála seo ná forléargas a chur i láthair ar fhaisnéis faoi idirbhearta airgeadais reatha a bhaineann leo seo a leanas is an fhaisnéis sin a chomhdhlúthú
- Astaíochtaí GCT de chuid na hÉireann
 - córas trádála astaíochtaí an AE (ETS)⁵
 - spriocanna gníomhaíochta aeráide, agus
 - cánacha carbóin.

1 Is é an *Cód Caiteachais Phoiblí* sraith na rialacha agus nósanna imeachta chun caiteachas poiblí a bhreithmheas, a bhainistiú agus a mheasúnú, a cheanglaítear ar aonáin san earnáil poiblí in Éirinn a chur i bhfeidhm.

2 Is éard atá i gceist le cur i bhfeidhm na samhla costais laghdaithe ná leibhéal agus uainiú astaíochtaí sa todhchaí a mheas agus scáthphraghas carbóin a chur i bhfeidhm ansin bunaithe ar an gcostas dóchúil a bheadh i gceist d'Éirinn chun na hastaíochtaí sin a bhaint ón atmaisféar. Bhí an modh a bhí ann roimhe seo chun astaíochtaí GCT a luacháil bunaithe ar luach margaidh na liúntas i gCóras Trádála Astaíochtaí an AE.

3 Glacadh Prótacal Kyoto i mí na Nollag 1997 agus tháinig sé i bhfeidhm i mí Feabhra 2005.

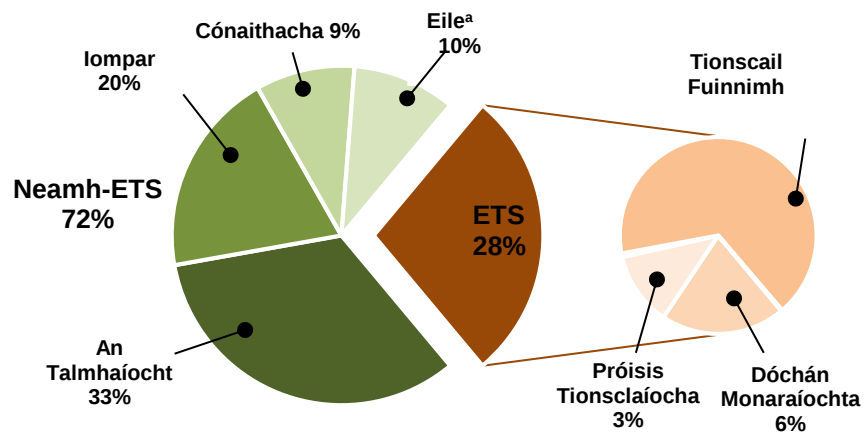
4 Tá páipéar foilsithe ag an Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe ina leagtar amach a cur chuige maidir le buiséadú glas a chur i bhfeidhm. (<https://igees.gov.ie/wp-content/uploads/2019/01/The-Implementation-of-Green-Budgeting-in-Ireland.pdf>)

5 An scéim trádála astaíochtaí a tugadh ar an gcóras roimhe seo. Rinneadh an téarmaíocht a athrú go córas trádála astaíochtaí an AE faoi Threoir an AE 2018/410 ó mhí an Mhárta 2018.

Astaíochtaí GCT de chuid na hÉireann

- 9.8** Déanann an Roinn Cumarsáide Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil monatóireacht ar astaíochtaí GCT na hÉireann tríd an nGníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil (GCC). Tá an GCC freagrach as na hastaíochtaí in Éirinn a thiomsú agus a thuairisciú, chun iad a chur faoi bhráid an AE agus na NA, agus as iad a fhoilsiú le haghaidh na bpáirtithe leasmhara intíre chomh maith. Foilsítear tuarascáil fhardail náisiúnta uair sa bhliain chun na páirtithe leasmhara ábhartha uile a chur ar an eolas faoi leibhéil na n-astaíochtaí. Cé go n-éilítear tuairisciú débhlantúil ar astaíochtaí reatha agus réamh-mheasta de réir Rialachán Mheicníocht Monatóireachta an AE (525/2013/AE), táirgeann an GCC tuarascálacha bliantúla chun freastal ar riachtanais na ngeallsealbhóirí náisiúnta.¹
- 9.9** Fíor 9.1 Soláthraítear leis seo forléargas ar fhoinsé astaíochtaí GCT na hÉireann in 2017, an bhliain is déanaí a bhfuil sonraí fíoraithe ar fáil ina leith. In 2017, d'eisigh Éire beagnach 61 milliún tonna coibhéiseach dé-ocsaíde carbóin (Mt CO₂e), suas ó 55 Mt CO₂e in 1990.
- 9.10** I gcomhthéacs bheartais aeráide an AE, roinntear astaíochtaí i ngach ballstát ina dhá chatagóir; eárnálacha gníomhaíochta atá faoi réir Chóras Trádála Astaíochtaí an AE (ETS) agus eárnálacha nach bhfuil laistigh den ETS (neamh-ETS). Clúdaíonn an ETS, a seoladh den chéad uair in 2005, thart ar 11,000 stáisiún cumhachta agus monarchana déantúsaíochta ar fud an AE, na hÍoslainne, Lichtinstéin agus na hIorua, chomh maith le gníomhaíochtaí eitleochta sna tíortha sin. Déantar gach astaíocht eile (m.sh. iompair, talmhaíochta, timpeallachta tógtha) a ghabháil leis an eárnáil neamh-ETS.
- 9.11** Le haghaidh na chéad tréimhse tiomantais de Phrótacal Kyoto (2008 – 2012), chlúdaigh spriocanna astaíochtaí náisiúnta na hÉireann astaíochtaí ETS agus neamh-ETS araon. Mar sin féin, ó bhí 2013 ann, ní chuirtear astaíochtaí ón eárnáil ETS san áireamh chun spriocanna astaíochtaí náisiúnta a dhéanamh amach.

Fíor 9.1 Astaíochtaí gáis cheaptha teasa in Éirinn de réir eárnála, 2017



Foinse: An Gníomhaireacht um Chaomhnú an Chomhshaoil

Nóta: a I measc na foinsí eile d'astaíochtaí neamh-ETS, áirítear roinnt astaíochtaí ó dhóchán déantúsaíochta, seirbhísí tráchtála, dramhaíl, tionscail fuinnimh, ón eárnáil phoiblí agus gáis-F chomh maith. Is iad an perfluracarbóin, an sulfar heicseafluairíd agus an nítrigin trí-fhlúairíd na F-gháis hidreafluaracarbóin.

¹ Próiseas comhoibriúcháin atá i gceist le hullmhúchán fhardail agus réamh-mheastacháin an GCC a mbíonn páirt á glacadh ag ranna rialtais agus gníomhaireachtaí Stáit, lena n-áirítear Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann agus Teagasc.

- 9.12** Tagann thart ar 28% de na hastaíochtaí in Éirinn faoi chúram an ETS. I mballstáit eile de chuid an AE, is é meánchéatadán na n-astaíochtaí a chlúdaítear leis an ETS ná thart ar 40% díobh. Tá an sciar níos ísle in Éirinn mar gheall ar an leibhéal measartha íseal de thionscal trom atá ann go príomha, agus mar gheall ar chomh mór is atá an earnáil talmhaíochta chomh maith - ní chlúdaíonn an ETS astaíochtaí ó thalmhaíocht. Tá sonraí faoin gcaoi a bhfeidhmíonn an ETS le fáil sa chéad roinn eile.
- 9.13** Ionchorpraíonn an earnáil neamh-ETS gach cineál eile astaíochtaí agus is í astaíocht na talmhaíochta agus an iompair is mó a bhíonn i gceist in Éirinn. Is ionann táirgeoirí neamh-ETS agus 72% d'astaíochtaí iomlána GCT na hÉireann.

Córas Trádála Astaíochtaí an AE

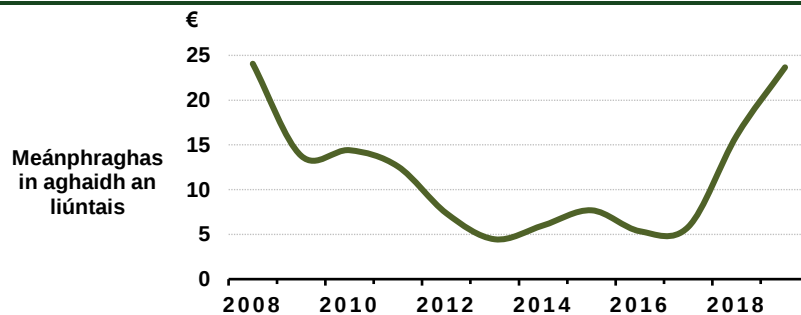
- 9.14** Leagann an ETS teorainn, a bhfuil feidhm aige ar fud na hEorpa, ar leibhéal na n-astaíochtaí sna hearnálacha atá clúdaithe agus bunaíonn sé margadh inar féidir le hoibreoirí rannpháirteacha na liúntais GCT a thrádáil sna hearnálacha sin. Laghdaítear an caidhp astaíochtaí foriomlán gach bliain. Sa thréimhse trádála reatha (2013 – 2020), laghdófar an caidhp faoi 1.74% gach bliain, agus é mar aidhm leis a chinntiú go laghdófar comhiomlán astaíochtaí 2005 faoi 21% faoin mbliain 2020. Le linn na chéad thréimhse trádála eile (2021 – 2030), laghdófar an caidhp faoi 2.2% gach bliain, agus é mar aidhm laghdú comhiomlán de 43% a bhaint amach ar leibhéil 2005 faoi 2030.
- 9.15** Cuireann an córas trádála praghas ar astaíochtaí carbóin go héifeachtach, rud a ligeann do na hoibreoirí a n-astaíochtaí a laghdú faoi theorainn áirithe, nó leanúint ar aghaidh le gnó mar is gnách agus méid cothrom de chreidmheasanna cúitimh a cheannach ón margadh.
- 9.16** Dearadh an córas ar thréimhsí trádála, agus na rialacha á modhnú ó thréimhse amháin go ceann eile chun sláine fhoriomlán an chórais a fheabhsú. Tá rannpháirtíocht in ETS an AE éigeantach do chuideachtaí a oibríonn i ngníomhaíocht atá leagtha amach in larscríbhinn 9A de Threoir ETS. Ní áirítear institiúidí a dtiteann an méid astaíochtaí acu faoi bhun tairseacha áirithe. Is é an ghníomhaíocht faoina gcáilíonn formhór na n-oibreoirí in Éirinn don ETS breoslaí a bhfuil toilleadh suiteáilte iomlán os cionn 20 MW acu.
- 9.17** In Éirinn, tá 104 láithreán socruithe agus 13 oibreoir aerárthaigh ag glacadh páirte in ETS an AE, lena n-áirítear eintitis a bhfuil baint acu le giniúint cumhachta agus sna hearnálacha stroighne, aoil agus scagtha ola. Cuimsíonn an liosta cuideachtaí móra sna hearnálacha bia agus dí, cógaisíochta, leictreonacha agus eitleochta.¹

¹ Féach ar larscríbhinn 9A le haghaidh liosta de na suiteálacha in Éirinn a bhfuil ceadúnas GCT acu amhail an 1 Iúil 2019.

Praghas na liúntas trádála astaíochtaí

- 9.18** Tugtar 'liúntas' ar an aonad a úsáidtear chun trádáil astaíochtaí a dhéanamh. Is ionann é sin agus tona méadrach amháin de dhé-ocsaíd charbóin. Tarlaíonn ceantanna liúntas ar bhonn laethúil laistigh de na ballstáit rannpháirteacha, ach tá siad oscailte do cheannaitheoirí ó gach stát eile laistigh den chóras. Athraíonn an praghas ar liúntais le himeacht ama (féach Fíor 9.2). Le linn 2018, bhí praghas an mhargaidh ar ardán ceant comónta a d'úsáid Éire agus 24 stát eile sa raon ó faoi bhun €10 i rith an chéad ráithe den bhliain go hard de bheagnach €25 le linn mhí Lúnasa.
- 9.19** Ó 2009 i leith, tá farasbarr liúntas astaíochtaí ar an margadh mar thoradh ar an gcor chun donais san eacnamaíocht ag leibhéal an AE tar éis na géarchéime airgeadais in 2008. Bhí na laghduithe ar astaíochtaí i bhfad níos mó ná mar a bhíothas ag súil leis, rud a d'fhág go raibh barrachas liúntas agus praghsanna liúntais níos ísle ann. Chun é seo a mhaolú, tar éis leasuithe ar reachtaíocht ETS an AE, chuir Coimisiún an AE ceannt 900 milliún liúntas ar atráth ar dtús go dtí 2020 agus rinne sé 'cúlchiste cobhsaíochta margaidh' a thabhairt isteach ina dhiaidh sin. Ó 2019, aistrefar liúntais ó cheantanna a chuirtear ar atráth agus liúntais iomarcacha atá i gcúrsaíocht chuig cúlchiste cobhsaíochta an mhargaidh in ionad an mhargaidh ETS. Mar thoradh ar na polasaithe nua seo tá géarú tagtha ar an margadh agus tá praghas na liúntas dulta in airde.

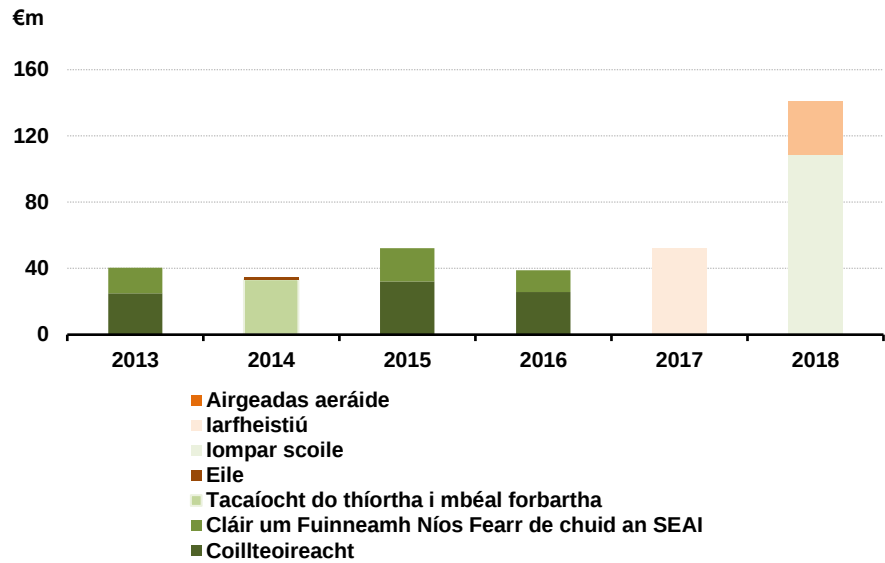
Fíor 9.2 Praghas margaidh do liúntais ETS, 2008 go 2019



Foinse: Mála gainimh - Breathnóir Praghsála Carbóin

Ioncam ón trádáil

- 9.20** Roinntear na hioncaim a ghintear ó cheant na liúntas idir na Ballstáit, bunaithe go príomha ar a n-astaíochtaí ETS foriomlána mar chéatadán d'astaíochtaí iomlána ETS an AE. B'ionann agus €367.3 milliún san iomlán fáltas na hÉireann idir 2013 agus 2018 (féach Fíor 9.3). Léiríonn an méadú ar ioncam do 2018 an praghas níos airde ar liúntais.
- 9.21** Faoi Threoir 2003/87/CE, ba cheart do bhallstáit 50% ar a laghad den ioncam a ghintear ó cheantanna a úsáid chun cláir shonracha aeráide agus fuinnimh a mhaoiniú. Ceanglaíonn Rialachán Mheicníocht Monatóireachta an AE ar gach ballstát tuairisc a thabhairt ar an úsáid a bhaineann siad as na hioncaim sin. Tá sé ráite ag an Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil gur chuir méideanna atá comhionann le 100% den ioncam sin (lúide costais riaracháin) i ngach bliain le gníomhaíochtaí laghdaithe astaíochtaí, cé nach gcuirtear ioncam ceant ETS a chur ar leataobh go foirmiúil in Éirinn. Is mar atá léirithe i Fíor 9.3 atá comhdhéanamh na ngníomhaíochtaí fógartha athraithe ó bhliain go bliain, agus bíonn éagsúlacht ag baint leis an gcaiteachas foriomlán ar ghníomhaíochtaí fógartha chomh maith, ar aon dul leis an ioncam luaineach ó cheantanna ETS.

Fíor 9.3 Mar a feidhmíodh fáлтаis ó cheantanna ETS, 2013 go 2018^a


Foinse: An Roinn Cumarsáide Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil

Nóta: a Baineadh costais riaracháin an GCC as na fáлтаis sular feidhmíodh fáлтаismar atá léirithe thuas.

9.22 Thug an Coimisiún Eorpach faoi deara in 2017 go bhfuil Éire ar cheann de dheich mballstát nach bhfuil an t-ioncam a bhailítear trí cheantáil liúntas curtha in áirithe ná imfhálaithe ina buiséad.¹ Mar aon le naoi mballstát eile, measadh go raibh leibhéal íseal sonraí ag Éirinn maidir le hioncam a chur i bhfeidhm ar thionscadail atá dírithe ar astaíochtaí a laghdú.

Feidhmíocht oibreoirí aonair in Éirinn

9.23 Ní mór d'oibreoirí aonair atá clúdaithe ag ETS an AE a n-astaíochtaí a thuairisciú do gach uile bhliain féilire faoin 31 Márta den bhliain ina dhiaidh agus caithfidh siad liúntais leordhóthanacha a thabhairt suas chun astaíochtaí iomarcacha a chlúdach faoin 30 Aibreán.² Más rud é nach dtugtar suas na liúntais riachtanacha, gearrtar pionós €100 in aghaidh an tonna d'astaíochtaí iomarcacha. Ní scaoiltear saor an t-oibreoir óna dhualgais líon liúntas a ghéilleadh a bheidh comhionann leis an fharasbarr ón mbliain a thagann ina diaidh mar gheall ar an pionós a bheith íoctha aige.

9.24 Roimh 2018, bhí gach oibreoir Éireannach ag cloí go hiomlán lena gcuid oibleagáidí faoin ETS. Níor éirigh le beirt oibreoirí liúntais leordhóthanacha a thabhairt suas i leith 2017 faoin spriocdháta an 30 Aibreán 2018. De réir IR 490 de 2012 (arna leasú), ghearr an GCC fineálacha de €201,100 ar Bhord Ospidéal Naomh Séamas agus €51,171 ar Vodafone Group Services Ireland Limited. Ghéill gach oibreoir na liúntais riachtanacha i leith 2018 faoin 30 Aibreán 2019.

1 Tuarascáil ón gCoimisiún Eorpach: *Analysis of the use of auction revenues by the member states*, Márta 2017. (https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/ets/auctioning/docs/auction_revenues_report_2017_en.pdf).

2 Is iad oibreoirí a choinníonn na liúntais, agus a ghéilleann iad, trína gcuntais ar chlár an aontais arna rialú ag an gCoimisiún Eorpach. Riarann gach aon bhallstát cuid den chlárann dá chuid oibreoirí féin.

Spriocanna don ghníomhú ar son na haeráide

- 9.25** Mar atá leagtha amach cheana, chlúdaigh spriocanna náisiúnta astaíochtaí na hÉireann astaíochtaí ETS agus neamh-ETS i gcomhthéacs chéad tréimhse ghealltanais Phrótacal Kyoto (2008 – 2012). Ó shin i leith, tá spriocanna ar leith curtha i bhfeidhm maidir le hearnálacha ETS agus neamh-ETS araon.
- 9.26** Cé go bhfuil spriocanna bliantúla leagtha síos chun astaíochtaí ar fud na hEorpa a laghdú don earnáil ETS, socraítear spriocanna náisiúnta atá ceangailteach ó thaobh dlí ar leibhéal an AE do na tíortha rannpháirteacha chun a n-astaíochtaí neamh-ETS a laghdú. Tá leagtha amach i Fíor 9.4 na spriocanna ábhartha d'Éirinn agus don AE ina iomláine thar an tréimhse ó 2008 go 2030.

Fíor 9.4 Spriocanna gníomhaíochta aeráide d'Éirinn agus don AE

Tréimhsí tagartha	Spriocanna le bheith bainte amach faoi dheireadh na tréimhse tagartha	
	Spriocanna d'Éire	Spriocanna an AE
2008 – 2012^a	Teorainn a chur le hastaíochtaí foriomlána na hÉireann go 13% os cionn leibhéil 1990	Laghdaigh astaíochtaí foriomlána an AE go 8% faoi leibhéil 1990
2013 – 2020	Astaíochtaí neamh-ETS a laghdú go 20% faoi bhun leibhéil 2005 ^b	Astaíochtaí neamh-ETS a laghdú go 10% faoi bhun leibhéil 2005
	16% den fhuinneamh iomlán le teacht ó fhoinsí fuinnimh in-athnuaite	20% den fhuinneamh iomlán le teacht ó fhoinsí fuinnimh in-athnuaite
	Feabhas 20% ar éifeachtúlacht fuinnimh, i gcomparáid leis an tréimhse 2001 – 2005	Feabhas 20% ar an éifeachtúlacht fuinnimh
2021 – 2030^c	Astaíochtaí neamh-ETS a laghdú go 30% faoi bhun leibhéil 2005 ^b	Astaíochtaí neamh-ETS a laghdú go 30% faoi bhun leibhéil 2005
		32% den fhuinneamh iomlán le teacht ó fhoinsí fuinnimh in-athnuaite Feabhas de 32.5%, ar a laghad, ar an éifeachtúlacht fuinnimh

Foinse: Prótacal Kyoto 1997, Comhaontú Pháras 2015

- Nótaí:
- a Mar gheall ar Phrótacal Kyoto, bhí ghrúpaí de thíortha ceadaithe na spriocanna a bhí acu a bhaint amach i gcomhpháirt, agus briseadh síos laghdú foriomlán 8% an AE ina spriocanna náisiúnta atá ceangailteach faoin dlí. Sprioc 'teorannaithe astaíochtaí' ar tugadh d'Éirinn, seachas sprioc 'laghduithe astaíochtaí'.
 - b Tá teorainneacha bliantúla ceangailteacha leagtha síos do gach bliain laistigh den tréimhse tiomantais.
 - c Tá sé luaite ag an Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil go dtabharfar spriocanna náisiúnta maidir le héifeachtúlacht fuinnimh agus an fuinneamh in-athnuaite chun críche sa Phlean Náisiúnta Fuinnimh agus Aeráide, faoi dheireadh 2019.

Tréimhse ghealltanais 2008 go 2012

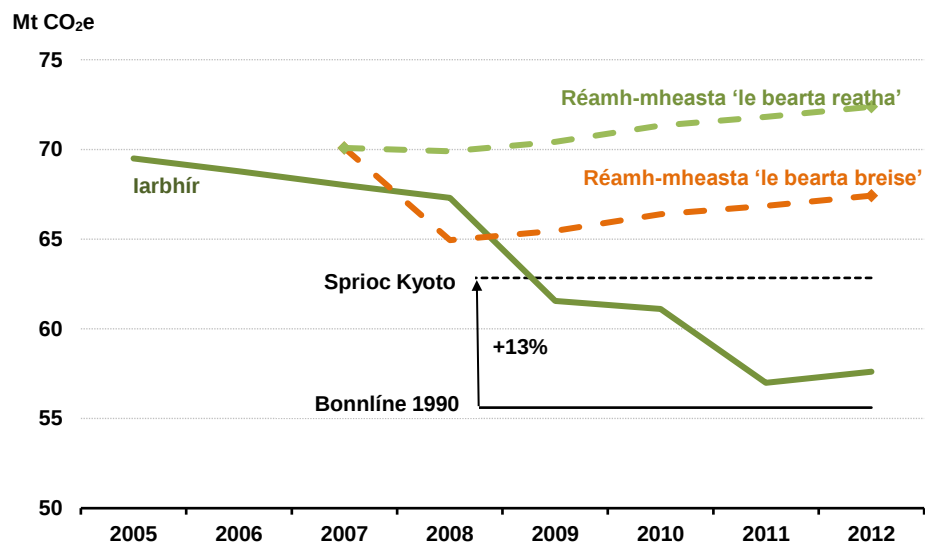
- 9.27** I 2005, faoi Phrótacal Kyoto, leag an AE sprioc laghdaithe foriomlán síos de 8% faoi leibhéil 1990 a bhí miondealaithe ina spriocanna náisiúnta. Cuireadh na spriocanna seo in oiriúint don shaibhreas coibhneasta a bhaineann leis na tíortha éagsúla de réir chomhaontú 'comhroinnt ualaigh', atá curtha san áireamh i gCinneadh 2002/358/CE mar chuid de Phrótacal Kyoto a bheith faofa. Cé gurbh é an sprioc don AE ina iomláine astaíochtaí a laghdú go 8% ar a laghad faoi leibhéil 1990, ba é sprioc na hÉireann teorainn a chur lena meán-astaíochtaí GCT don tréimhse 2008 – 2012 go sprioc nach mó ná 13% os cionn bhunlíne 1990.¹ B'ionann sin agus sprioc bhliantúil de 62.8 Mt CO₂e.
- 9.28** Sa tréimhse tiomantais seo, níor sonraíodh spriocanna ar leithligh faoin bPrótacal d'earnálacha ETS agus neamh-ETS - ba faoi gach tír rannpháirteach a bhí sé cinneadh a dhéanamh ar an mbealach is fearr chun an sprioc náisiúnta a bhaint amach. In Éirinn, roinneadh an fhreagracht as an sprioc a bhaint amach idir an Stát i.e. san earnáil neamh-ETS (40.5 Mt CO₂e nó 64%) agus an earnáil ETS (22.3 Mt CO₂e nó 36%) deréir plean leithdháilte náisiúnta arna fhaomhadh ag an Rialtas.
- 9.29** Tá léirithe i Fíor 9.5 an dul chun cinn atá déanta in Éirinn maidir leis an sprioc náisiúnta astaíochtaí GCT a socraíodh don chéad tréimhse tiomantais Kyoto. Réamh-mheasadh sa *Straitéis Náisiúnta um Athrú Aeráide* (2007 – 2012), a foilsíodh i 2007, go rachadh astaíochtaí in Éirinn thar an teorainn a leagadh síos i ngach bliain den tréimhse tiomantais, i gcás dhá chás: 'le bearta reatha' (WEM) nó 'le bearta breise' (WAM).²
- 9.30** De réir na sonraí fardail is déanaí don tréimhse, a tuairiscíodh do Chreat-Choinbhinsiún na NA ar an Athrú Aeráide i mí Aibreáin 2019, bhí na hastaíochtaí GCT iarbhair in Éirinn sa tréimhse tagartha 2008 – 2012 díreach faoi bhun 305 Mt CO₂e, a bhí thart ar 10 milliún aonad faoi bhun an sprioc-leibhéil.³ Mar sin féin, bhí an laghdú ar astaíochtaí a baineadh amach go príomhúil mar thoradh ar an gcrapadh san ghníomhaíocht eacnamaíoch thar an tréimhse tiomantais, seachas ar thionchar na mbeart laghdaithe a cuireadh i bhfeidhm.

1 Ba é an leibhéal astaíochtaí GCT in Éirinn i 1990 ná 55.607 Mt CO₂e. Ba é an chéad sprioc faoi Kyoto d'Éirinn ná astaíochtaí a choinneáil faoi 314.18 Mt CO₂e don tréimhse cúig bliana ó 2008 go 2012 gis an dá bhliain sin san áireamh.

2 Táirgeadh réamh-mheastacháin ar leith do na cásanna WEM agus WAM chun tionchar measta na dtionscnamh laghdaithe astaíochtaí a d'fhéadfaí a chur i bhfeidhm le linn na tréimhse a léiriú.

3 Ba é an figiúr astaíochtaí don tréimhse 2008 – 2012 a tuairiscíodh don UNFCCC in Aibreán 2014 ná 308.5 Mt CO₂e. Tá an difríocht mar gheall ar athruithe le himeacht ama sa mhodheolaíocht a úsáideadh chun astaíochtaí GCT a ríomh.

Fíor 9.5 Astaíochtaí iomlána gáis cheaptha teasa na hÉireann, 2005 go 2012



Foinsí: An Ghníomhaireacht um Chaomhnú an Chomhshaoil; *Straitéis Náisiúnta um Athrú Aeráide*, 2007 – 2012

Creidmheasanna carbóin nár úsáideadh

9.31 Mar a léirítear i Fíor 9.5, réamh-mheasadh ar dtús go sáródh astaíochtaí GCT na hÉireann an teorainn náisiúnta a socraíodh don tréimhse 2008 – 2012, d'ainneoin thionchar na mbeart laghdaithe pleanáilte. Rinneadh cinneadh Rialtais i Márta 2006 lenar ceadaiódh bunadh cláir cheannacháin charbóin, lena mbeadh an Stát in ann suas le 18 milliún creidmheasanna carbóin a cheannach thar an tréimhse.¹ Bunaíodh ciste carbóin chun na hidirbhearta a thaifeadadh. Is í Gníomhaireacht Bainistíochta an Chisteáin Náisiúnta (GBCN) a bhainistíonn an ciste. Mar an gníomhaire ceannaigh ainmnithe thar ceann an Stáit, riarann agus bainistíonn an GBCN ceannacháin chreidmheasanna carbóin.

9.32 Féadfaidh an Stát, tríd an GBCN de réir mar is cuí, na meicníochtaí seo a leanas a úsáid chun creidmheasanna carbóin a fháil

- iad a cheannach go díreach ó pháirtithe eile Phrótacal Kyoto
- infheistíocht dhíreach a dhéanamh i mbearta feidhmithe comhpháirteacha agus i meicníochtaí um forbairt ghlan²
- infheistíocht i gcistí bainistithe³
- creidmheasanna carbóin a cheannach go díreach sa mhargadh.

9.33 Faoi dheireadh 2012, chaith an Stát €89.5 milliún ar chreidmheasanna carbóin a cheannach. Ar leithligh, d'infheistigh an Stát €31.8 milliún go dtí seo i gcistí bainistithe. Tá sonraí na n-idirbheart seo leagtha amach í Fíor 9.6.

9.34 Ag deireadh na chéad tréimhse tiomantais Kyoto, ghéill an Stát 3 mhilliún creidmheas carbóin chun oibleagáidí na hÉireann don tréimhse sin a chomhlíonadh (ceanglaíodh ar gach ballstát aonaid a aistriú chuig cuntas scoir chun comhlíonadh lena tiomantas astaíochtaí faoi Airteagal 3, mír 1 de Phrótacal Kyoto a thaispeáint). Bhí Éire in ann 5.27 milliún creidmheas neamhúsáidte a thabhairt ar aghaidh chun cur le hoibleagáidí an Stáit faoin gCinneadh maidir le Comhroinnt Iarrachtaí an AE (ag an am céanna leis an dara tréimhse ghealltanais Kyoto a chríochnaíonn in 2020).

1 Is ionann creidmheas carbóin agus tona méadrach amháin den dé-ocsaíd charbóin.

2 Is éard atá i gceist le comhbhearta cur chun feidhme ná tionscadail chosanta aeráide atá maoinithe go páirteach ag tír amháin ach atá lonnaithe i dtír eile. Baineann an mheicníocht um forbairt ghlan le tíortha forbartha a bheith ag dul i mbun tionscadal um athrú aeráide atá deartha chun astaíochtaí i dtíortha i mbéal forbartha a laghdú, mar mhalairt ar bhearta níos costasaí maidir le laghdú astaíochtaí ina dtíortha féin.

3 Ní fios líon iomlán na gcreidmheasanna carbóin, más ann dóibh, a bheidh le fáil ag Éirinn mar gheall ar a hinfeistíocht, ach amháin nuair a bheidh na tionscadail laghdaithe carbóin críochnaithe.

Fíor 9.6 Idirbhearta chun creidmheasanna carbóin a fháil

Idirbhearta margaidh an GBCN	Creid-mheasanna	Meánphraghas € / creidmheas^a	Costas €m
Socraíochtaí 2008	3,455,000	15.09	52.1
Socraíochtaí 2009	1,800,000	12.00	21.6
CBL	-	-	15.8
Fo-iomlán	5,255,000	14.03	89.5
Idirbhearta Ciste	Aonaid chiste	Tiomantas € m	
An Ciste Creidmheasa Carbóin	1,661,130	20.0	
Iltaobhach			
Ciste Carbóin na hEorpa	244,169	4.1	
Ciste Bithcharbóin	1,536,872	7.7	
Fo-iomlán	3,442,171	31.8	
Iomlán	8,697,171	121.3	

Foinse: An Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil

Nóta: a Meánphraghas (€/creidmheas) glan ó CBL.

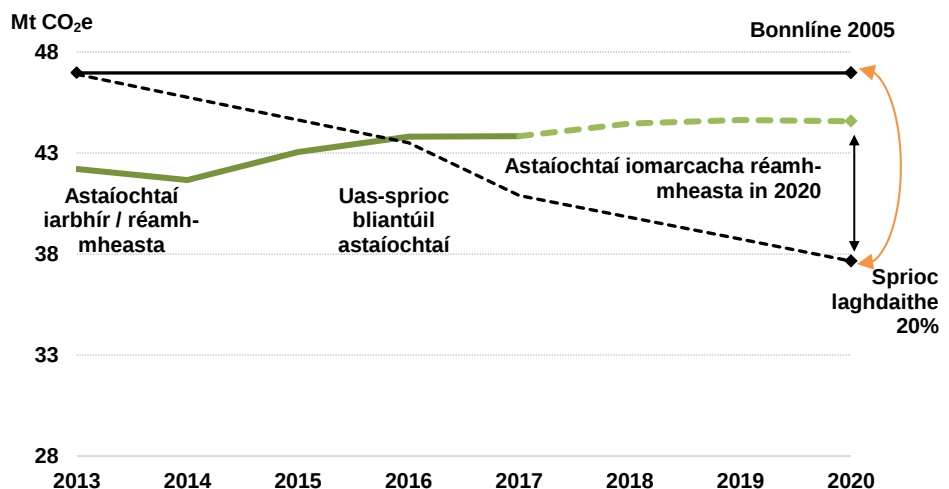
Tréimhse ghealltanais 2013 go 2020

- 9.35** Is éard atá i gcreat aeráide agus fuinnimh 2020 an AE pacáiste reachtaíochta chun a chinntiú go gcomhlíonann an AE a spriocanna aeráide agus fuinnimh don bhliain 2020. Bunaithe ar an gcreat, tá trí phríomhshraith tiomantais ag Éirinn le comhlíonadh don tréimhse 2013 go 2020.¹
- Déanfar na gealltanais atá tugtha ag Éirinn faoin dara tréimhse de Phrótacal Kyoto a bhaint amach den chuid is mó trína ballraíocht san AE trí Chinneadh 2009 maidir le Comhroinnt Iarrachtaí an AE (ESD).² Tá spriocanna ceangailteacha bliantúla leagtha síos ag an ESD maidir leis na laghduithe astaíochtaí neamh-ETS le haghaidh gach ballstáit.
 - Tá sé mar aidhm ag Treoir Fuinnimh In-athnuaite an AE borradh a chur faoin fhás san fhuinneamh in-athnuaite in Éirinn agus san AE araon.³ Tá dhá sprioc éigeantacha leagtha amach sa Treoir chun an sciar den fhuinneamh in-athnuaite in Éirinn atá le comhlíonadh faoi 2020 a mhéadú.
 - Mar fhreagra ar Threoir an AE maidir le hÉifeachtúlacht Fuinnimh, ghlac Éire sprioc neamhcheangailteach náisiúnta go méadófar an éifeachtúlacht fuinnimh faoi 20% faoi 2020 i gcomparáid le bonnlíne 2001 – 2005.⁴

Spriocanna maidir le hastaíochtaí

- 9.36** Is é sprioc cheangailteach na hÉireann don bhliain 2020 ná go mbeidh astaíochtaí neamh-ETS 20% faoi bhun a leibhéil i 2005. Socraítear spriocanna bliantúla freisin do gach bliain laistigh den tréimhse tiomantais. Léirítear feidhmíocht na hÉireann i gcoinne spriocanna astaíochtaí suas go dtí 2017 agus réamh-mheastacháin don tréimhse 2018 go 2020 i bhFíor 9.7.
- 9.37** Theip ar Éirinn a sprioc astaíochtaí a bhaint amach do 2017 agus táthar ag súil go ndéanfaidh sí amhlaidh arís gach bliain go 2020. Léirítear sna réamh-mheastacháin is déanaí ón GCC nach mbeidh na hastaíochtaí in Éirinn in 2020 ach idir 5% agus 6% faoi bhun leibhéil 2005, faoi na cásanna 'le bearta reatha' agus 'le bearta breise', faoi seach.

Fíor 9.7 Astaíochtaí gáis cheaptha teasa in Éireann (neamh-ETS), 2013 go 2020



1 Féach ar <https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020>

2 Cinneadh Uimh. 406/2009/CE, an 23 Aibreán 2009. Ní thagann comhlíonadh ESD go hiomlán le comhlíonadh Phrótacal Kyoto. Tabharfar mionsonraí i rialacha cuntasíochta Phrótacal Kyoto nuair a bheidh leasú Doha daingnithe ag líon leordhóthanach páirtithe agus go dtiocfaidh sé i bhfeidhm.

3 Treoir 2009/28/CE maidir le húsáid fuinnimh ó fhoinsí in-athnuaite a chur chun cinn.

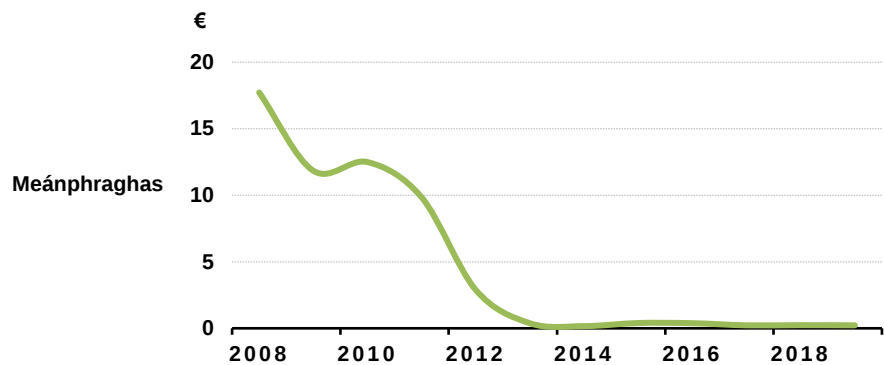
4 Treoir 2012/27/AE maidir le héifeachtúlacht fuinnimh.

Foinse: An Gníomhaireacht um Chaomhnú an Chomhshaoil, 2019

Nóta: a Tá na réamh-mheastacháin bunaithe ar chás 'le bearta reatha'. Níl mórán difríochta leréamh-mheastacháin go 2020 agus an chás 'le bearta breise' á n-úsáid.

- 9.38** Sa chás go dtáirgtear astaíochtaí iomarcacha in aon bhliain ar leith, ceadáíonn an ESD do na Ballstáit a gcuid spriocanna a bhaint amach trí chreidmheasanna nár úsáideadh a chur i bhfeidhm ó bhlianta roimhe sin, nó trí chreidmheasanna a cheannach ó bhallstáit eile nó ar mhargaí idirnáisiúnta. Tá na creidmheasanna seo difriúil leis na creidmheasanna sin a dhíoltar ar mhargadh ETS. Is féidir roinnt de na creidmheasanna seo m.sh. laghduithe deimhnithe ar astaíochtaí (CRFanna) a cheannach i margadh thar an gcuntar. Rianaíonn Fíor 9.8 praghas na CER atá faoi láthair ag €0.20 in aghaidh an chreidmheasa. Gintear creidmheasanna eile, amhail aonaid laghdaithe astaíochtaí (ERUanna) trí infheistiú i dtionscadail laghdaithe astaíochtaí i dtíortha eile.

Fíor 9.8 Treocht i bpraghsanna laghduithe deimhnithe astaíochtaí, 2008 go 2019



Foinse: An Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil

- 9.39** Tar éis an creidmheas 5.27 milliún de chistí carbóin neamhúsáidte a chur i bhfeidhm atá incháilithe lena n-úsáid i gcomhlíonadh ESD ón tréimhse gealltanais 2008 – 2012, táthar ag súil go mbeidh ar Éirinn creidmheasanna breise a cheannach fós. Measann an Roinn go gcosnóidh sé idir €2 agus €14 milliún chun na gcreidmheasanna riachtanacha a cheannach, ag brath ar an méid deiridh a theastaíonn agus ar an bpraghas margaidh atá i réim.¹ Tá an raon seo bunaithe ar anailís íogaireachta a rinne an Roinn (féach Fíor 9.9). D'úsáid an Roinn an t-easnamh measta de 15.8 Mt CO₂e ón GCC (bunaithe ar chás praghsanna íseal breosla)² agus an spotphraghas reatha (€0.20) chun an meastachán níos ísle de €2.10 milliún a chinneadh. Socraíodh teorainn níos airde an raoin trí ghlacadh leis go méadaíonn an t-easnamh 20% (go 18.96 Mt CO₂e) agus go n-ardaíonn an spotphraghas go €1.

Fíor 9.9 Costas measta chun creidmheasanna a cheannach chun sprioc 2020 a bhaint amach

	Teilgean (2019)	Anailís íogaireachta	
		(+10%)	(+20%)
Easnamh carnach (2013 go 2020)	15.8 Mt	17.38 Mt	18.96 Mt
Creidmheasanna idirnáisiúnta atá incháilithe don ESD a choimeádtar sa chúlchiste	5.27 Mt	5.27 Mt	5.27 Mt
Riachtanas ceannacháin mheasta	10.53 Mt	12.11 Mt	13.69 Mt
Costas @ spotphraghas €0.20 (reatha)	€2.10	€2.42	€2.74
Costas spotphraghas @ €0.50	€5.27	€6.06	€6.85
Costas spotphraghas @ €1.00	€10.53	€12.11	€13.69

Foinse: An Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil

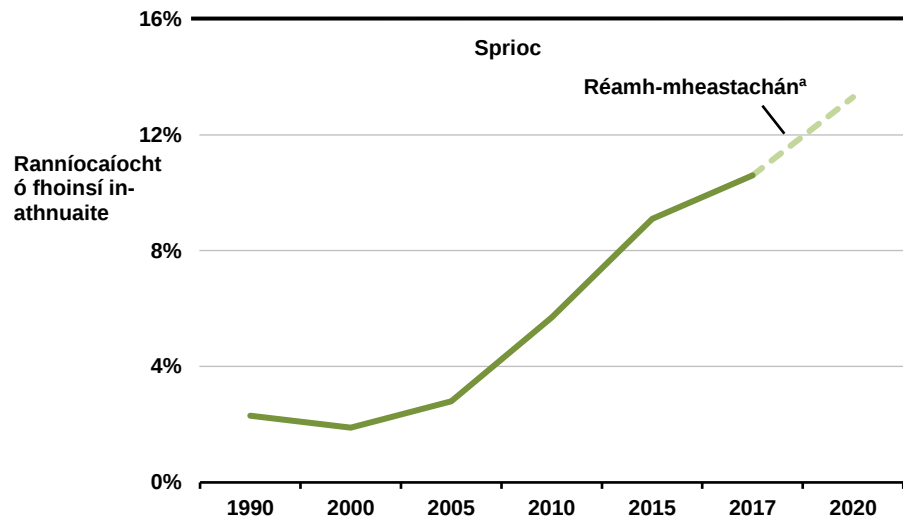
1 Tá sé seo sa bhreis ar an €121 milliún (féach ar Fhíor 9.6) a caitheadh cheana mar chuid de straitéis na hÉireann chun a spriocanna a bhaint amach faoin gcéad tréimhse tiomantais.

2 Faoi chás ardpraghsanna breosla, bheadh an t-easnamh carnach níos ísle a laghdódh líon na gcreidmheasanna atá le ceannach.

Spriocanna fuinnimh in-athnuaite

- 9.40** Maidir le fuinneamh in-athnuaite, is é sprioc na hÉireann ná go dtagann 16% ar a laghad den olltomhaltas fuinnimh deiridh ó fhoinsí in-athnuaite faoi 2020. Tá an dul chun cinn go dtí seo agus na réamh-mheastacháin go dtí 2020 léirithe i Fíor 9.10.

Fíor 9.10 Dul chun cinn na hÉireann i dtreo spriocanna fuinnimh in-athnuaite 2020



Foinse: Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann

Nóta: a Taispeántar an figiúr réamh-mheasta le haghaidh 2020 mar an lárphointe (i.e. 13.3%) den raon atá réamh-mheasta ag Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann.

- 9.41** Tá sé réamh-mheasta ag Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann (SEAI) go mbainfidh Éire amach idir 12.3% agus 14.3% d'úsáid fuinnimh in-athnuaite faoi 2020.¹ I gcomparáid leis an sprioc cheangailteach de 16%, tá ganntanas réamh-mheasta de thart ar 3% dá héileamh fuinnimh ag Éirinn ó fhoinsí in-athnuaite faoi 2020.
- 9.42** Déantar socrúithe le Treoir an AE maidir le Fuinneamh In-athnuaite i dtaobh ballstáit nach sroicheann a sprioc éigeantach chun 'aistrithe staitistiúla' a cheannach ó bhallstáit eile a bhfuil barraíocht staitisticí inathnuaite acu ag deireadh na tréimhse tiomantais. Tá sé ráite ag an Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil go dtabharfar faoi aon cheanglas maidir le haistrithe staitistiúla a cheannach chun riachtanais a chomhlíonadh, faoi chuimsiú na Treorach um Fuinneamh In-athnuaite 2009, i gcomhthéacs díospóireachtaí a rinne údaráis na hÉireann le Coimisiún an AE agus na ballstáit ábhartha. Go dtí seo, níl cheannaigh Éire aistrithe staitistiúla ó bhallstáit eile den AE. Tugann táscairí bunaithe ar thrádálacha idir ballstáit eile le tuiscint go bhféadfadh costais thart ar €110 milliún a bheith mar thoradh ar an easnamh, faoi réir ag coinníollacha an mhargaidh.
- 9.43** Tá sé ráite ag an Roinn go scaipfí an costas iarbhrí a bhaineann le ceannachán aistrithe staitistiúla thar thréimhse agus nach mbeifear in ann a bheith dearfa cinnte faoin gcostas iomlán go dtí 2021.

¹ Réamh-mheastacháin Fuinnimh Náisiúnta an SEAI 2019.

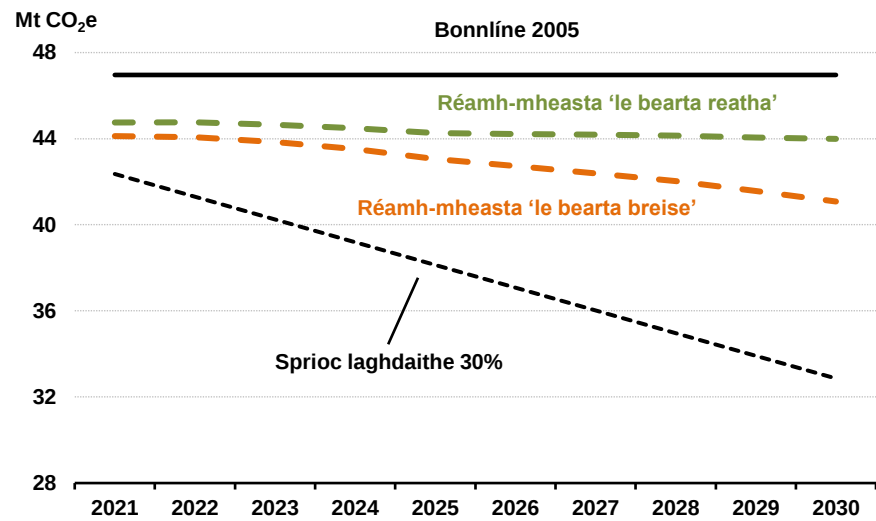
Spriocanna éifeachtúlachta fuinnimh

- 9.44** Chomh maith le fuinneamh in-athnuaite, is sprioc náisiúnta neamhcheangailteach é sprioc 2020 na hÉireann de mhéadú 20% ar éifeachtúlacht fuinnimh a glacadh mar fhreagra ar Threoir an AE um Éifeachtúlacht Fuinnimh. D'ainneoin caiteachais faoi raon scéimeanna agus clár deontais a sheachaid an SEAI thar ceann an Rialtais agus sraith níos leithne polasaithe agus beart mar atá sonraithe i ndréacht-*Phlean Náisiúnta Fuinnimh agus Aeráide* na hÉireann, réamh-mheasann an SEAI nach gcomhlíonfaidh Éire an sprioc seo, le feabhsú éifeachtúlachta fuinnimh tuartha de 16% i gcoibhneas le bunlíne 2001 – 2005. Cé nach bhfuil aon phionós díreach airgeadais ann mar gheall ar mhainneachtain an sprioc éifeachtúlachta fuinnimh a bhaint amach, d'fhéadfadh tearcfheidhmíocht sa réimse seo tionchar a imirt ar chumas na hÉireann na spriocanna ceangailteacha maidir le fuinneamh in-athnuaite agus astaíochtaí a chomhlíonadh.

Iar-2021

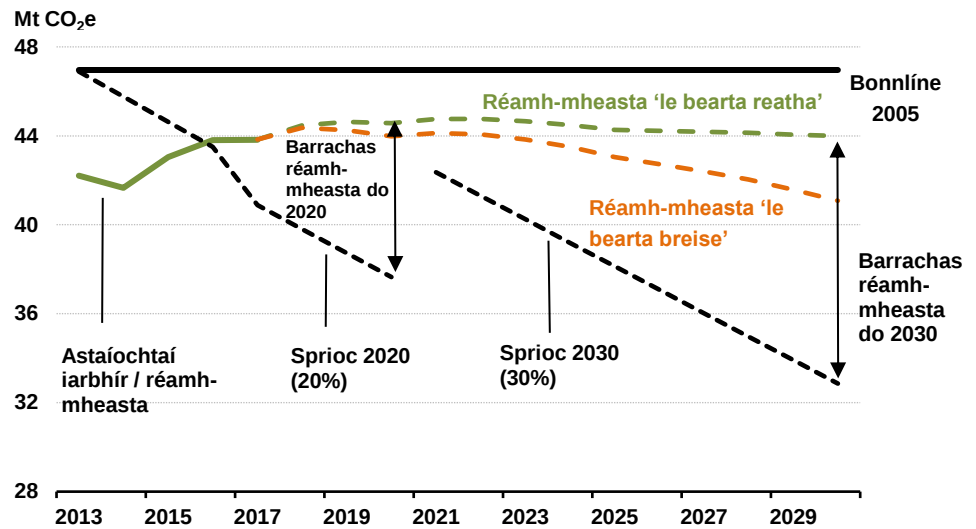
- 9.45** Ghlac baill Chreat-Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Athrú Aeráide le Comhaontú Pháras i mí na Nollag 2015. Tá sé mar aidhm aige an t-ardú ar theocht dhomhanda a theorannú go maith faoi bhun 2°C os cionn na leibhéal réamhthionsclaíoch, le huaillmhian eile iarrachtaí a dhéanamh chun an méadú a theorannú go 1.5°C.
- 9.46** Ceapadh an comhaontú chun a chuspóir a bhaint amach trí ranníocaíochtaí arna gcinneadh go náisiúnta (NDCanna) a chuir gach páirtí isteach. Rannchuideoidh Éire tríd an NDC arna cur isteach ag an AE thar ceann a ballstát, ag tabhairt faoi laghdú 40% ar astaíochtaí ar fud an AE faoi 2030, i gcomparáid le 1990. Tá an tiomantas foriomlán do 2030 bunaithe ar laghduithe ar fud an AE de 43% san earnáil ETS agus 30% san earnáil neamh-ETS.
- 9.47** Leagtar síos na ranníocaíochtaí atá le déanamh ag na hearnálacha neamh-ETS i ngach aon bhallstát i Rialachán an AE um Chomhroinnt Iarrachta (ESR), ina bhfuil na spriocanna náisiúnta ceangailteacha don tréimhse 2021 – 2030 leagtha amach.¹ Tá na laghduithe a theastaíonn ó gach aon bhallstát ar leith idir 0% agus 40% de réir na leibhéal a bhí ann in 2005. Is é an sprioc atá ag Éirinn faoin ESR ná laghdú 30% ar astaíochtaí neamh-ETS de réir na leibhéal a bhí ann in 2005 (féach Fíor 9.11).
- 9.48** D'fhéadfadh dhá rogha sholúbthachta a chuimsítear san ESR cur le gnóthú spriocanna neamh-ETS na mBallstát maidir le laghdú astaíochtaí. Féadfaidh Éire creidmheasanna a aistriú, arb ionann iad agus 4% d'astaíochtaí neamh-ETS 2005, ón earnáil ETS chun cur lena sprioc 2030 neamh-ETS. D'éileodh sé seo ar Éirinn an t-ioncam a fhorghéilleadh a bheadh dlite dó ar shlí eile ó fháltais cheantála na liúntas ETS sin, agus mar sin is costas don Státchiste é. Ar leithligh, féadfaidh Éire uasmhéid réamh-chinnte creidmheasanna a shannadh, a leagtar amach sa ESR, ó bhearta inbhuanaithe úsáide talún, athrú úsáide talún agus foraoiseachta, i dtreo a sprioc neamh-ETS.
- 9.49** Ullmhaíonn an GCC sraith bhliantúil de réamh-mheastacháin ar na hastaíochtaí a bheidh ann in Éirinn amach anseo de réir dhá chás éagsúla; le bearta reatha (WEM) agus le bearta breise (WAM). Rianaíonn Fíor 9.11 na réamh-mheastacháin seo mar aon le spriocanna 2030.

¹ Aithníonn an ESR na cumais éagsúla atá ag na Ballstáit chun gníomhú trí spriocanna difreálacha a leagan síos de réir na holltáirgeachta intíre per capita ar fud na mballstát.

Fíor 9.11 Réamh-mheastacháin ar astaíochtaí neamh-ETS na hÉireann, 2021 go 2030

Foinse: An Ghníomhaireacht um Chaomhnú an Chomhshaoil, 2019

- 9.50** Tugann réamh-mheastacháin is déanaí de chuid an GCC le fios nach gcomhlíonfaidh Éire an sprioc 30% maidir le hastaíochtaí a laghdú sa tréimhse 2021 – 2030. Fiú ag ligean do thionchar iomlán na mbeart laghdaithe pleanáilte faoi Thionscadal Éireann 2040 agus ag glacadh leis go n-úsáidtear na solúbthachtaí laistigh den ESR go hiomlán, meastar go sáróidh astaíochtaí an teorainn incheadaithe don tréimhse. Fíor 9.12 astaíochtaí iarbhir agus réamh-mheasta in Éirinn don tréimhse 2013 go dtí 2030 mar aon leis na spriocanna atá le comhlíonadh in 2020 agus in 2030. Ní chuimsíonn na réamh-mheastacháin seo na beartais agus na bearta atá leagtha amach i *bPlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide an Rialtais*, a foilsíodh in 2019.
- 9.51** Chun a oibleagáidí faoin ESR a chomhlíonadh, léiríonn réamh-mheastacháin an GCC go mbeidh ar Éirinn bearta breise laghdaithe a chur i bhfeidhm. I gcás nach leor na beartais agus na bearta pleanáilte atá sa *Phlean Gníomhaíochta ar son na hAeráide* chun spriocanna bliantúla na hÉireann a chomhlíonadh faoin ESR, d'fhéadfadh sé go mbeadh ar Éirinn creidmheasanna breise a cheannach le linn na tréimhse 2021 – 2030. Cé go raibh creidmheasanna ar fáil le ceannach ó stáit a bhí ag feidhmiú go ró-mhaith ar phraghsanna réasúnta íseal le linn na tréimhse tiomantais reatha, níl aon ráthaíocht go leanfaidh sé seo ar aghaidh ó 2021 ar aghaidh, go háirithe ós rud é go gcuirfear gach ró-fheidhmíocht gan fóc ar ceal go héifeachtach ón 31 Nollaig 2020.
- 9.52** In 2011, d'fhoilsigh an AE pleananna chun astaíochtaí gáis cheaptha teasa a laghdú go 80–95% faoi leibhéil 1990 faoin mbliain 2050. Nuashonraíodh an sprioc seo in 2018, nuair a chuir an Coimisiún a fhís straitéiseach fhadtéarmach i láthair do gheilleagar atá neodrach ó thaobh na haeráide de faoin mbliain 2050. D'aithin an chumarsáid ón gCoimisiún ocht gconair éagsúla maidir le laghdú astaíochtaí do 2050, lena n-áirítear conairí chun cuspóir glan astaíochta nialais a bhaint amach sa tréimhse ama seo.

Fíor 9.12 Astaíochtaí neamh-ETS na hÉireann, 2013 go dtí 2030

Foinse: An Gníomhaireacht um Chaomhnú an Chomhshaoil, 2019

Cánacha comhshaoil

- 9.53** In 2018, bhailigh an Stát €5.1 billiún i gcánacha comhshaoil.¹ I measc na gcánacha comhshaoil sin bhí cánacha fuinnimh amhail dleachtanna ar tháirgí ola hidreacarbóin (€2.2 billiún), chomh maith le cánacha iompair ar nós mótarchánach (€1 billiún) agus cánacha clárúcháin feithiclí (€871 milliún). Cruthaíonn cánacha comhshaoil suimeanna suntasacha ach ní mheastar iad a thuilleadh sa chaibidil seo, seachas cáin charbóin.

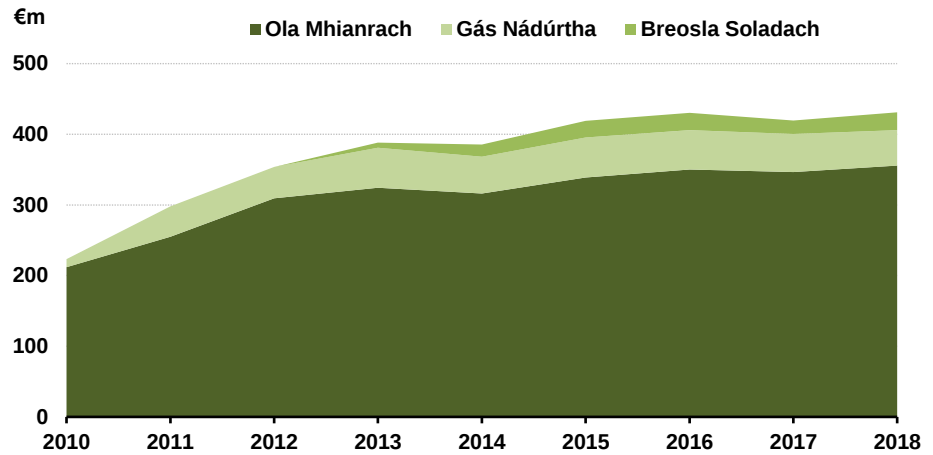
Cáin charbóin

- 9.54** Is cáin í an cháin charbóin a ghearrtar ar bhreoslaí iontaise amhail gás nádúrtha, olaí hidreacarbóin, gual agus móin. Tá sé bunaithe ar an méid dé-ocsaíde carbóin (CO₂) a astaítear nuair a dhóitear an breosla. Tugadh isteach an cháin, a ríomhadh ar dtús ag ráta €15 an tonna CO₂ a astaítear, in Éirinn le héifeacht ó 2010. Cuireadh i bhfeidhm é den chéad uair ar an dá phríomhbhreosla iompair (peitreal agus díosal uathoibríoch) mar chomhpháirt charbóin de cháin ola mianraí, ar a dtugtar muirear carbóin cánach ola mianraí (MOTCC). Leathnaíodh cáin charbóin go breoslaí hidreacarbóin eile (ola gháis marcáilte go príomha, ceirisín, ola bhreosla agus gás peitríliam leachtaithe) i mBealtaine 2010, nuair a tugadh isteach cáin charbóin gáis nádúrtha (NGCT).
- 9.55** Méadaíodh an ráta cánach go €20 in aghaidh an tonna de CO₂ a astaítear le haghaidh breoslaí iompair i mí na Nollag 2011 agus le haghaidh breoslaí teasa leachtaigh i mBealtaine 2012. Méadaíodh ráta NGCT freisin go €20 in aghaidh an tona CO₂ a astaítear i mBealtaine 2012.
- 9.56** I mí na Bealtaine 2013, tugadh isteach cáin charbóin breosla sholadaigh (SFCT) ar dtús ag ráta laghdaithe de €10 in aghaidh an tonna de CO₂ a astaítear - cuireadh i bhfeidhm é ar ghual, ar mhóin agus ar tháirgí móna a soláthraíodh in Éirinn. Cuireadh an ráta iomlán de €20 in aghaidh an tonna de CO₂ a astaítear i bhfeidhm ar sholáthairtí breosla sholadaigh ó Bhealtaine 2014.
- 9.57** Is iad na rátaí reatha do MOTCC, NGCT agus SFCT ná €20 in aghaidh an tonna CO₂ a astaítear.² B'ionann na fáiltais chomhcheangailte do na trí chánacha in 2018 agus breis is €431 milliún. Rianaítear fáiltais ó gach ceann de na cánacha carbóin I Fíor 9.13.³

¹ Féach ar <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/er/eaet/environmenttaxes2018>.

² Forálann reachtaíocht do fhaoisimh áirithe ó chánacha carbóin maidir le breoslaí a úsáidtear i suiteálacha a bhfuil cead astuithe gáis cheaptha teasa acu. Feidhmíonn na faoisimh trí loghadh nó aisíoc na cánach.

³ Tá miondealú ar fháltais mháil de réir tráchtearraí ar fáil ar láithreán gréasáin na gCoimisinéirí Ioncaim ag <https://www.revenue.ie/en/corporate/documents/statistics/excise/net-receipts-by-commodity.pdf>

Fíor 9.13 Fáltais ó cháin charbóin, 2010 go 2018


Foinse: Oifig na gCoimisinéirí Ioncaim

Plean gníomhaíochta an Rialtais

- 9.58** Foilsíodh an *Plean Gníomhaíochta ar son na hAeráide* de chuid an Rialtais i mí an Mheithimh 2019. Tá sé ráite ag an Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil go leagann an plean amach, den chéad uair, an chaoi ar féidir le hÉirinn a spriocanna 2030 a bhaint amach chun astaíochtaí gáis cheaptha teasa a laghdú agus freisin go gcuireann sí Éire ar chonair i dtreo astaíochtaí carbóin glan-nialas faoi 2050. Díríonn an plean ar ghníomhartha atá le cur i bhfeidhm, ag soláthar amlínte agus freagrachtaí sonracha. Tá an plean le nuashonrú go bliantúil, lena n-áirítear anailís ar dhul chun cinn i dtreo spriocanna 2030.
- 9.59** Tá sé ráite ag an Roinn go n-aithníonn an plean gníomhaíochta nádúr agus scála an dúshláin atá roimh Éirinn. Tugann sé breac-chuntas ar an staid reatha i bpríomhearnálacha lena n-áirítear leictreachas, iompar, an timpeallacht thógtha, tionscal agus talmhaíocht agus leagann sé síos cúrsa i dtreo spriocanna dícharbónaithe uailmhianacha. Leagann sé amach freisin socruithe rialachais lena n-áirítear polasaithe díon-charbóin, bunú buiséid charbóin, Comhairle Chomhairleach um Athrú Aeráide agus cuntasacht níos mó don Oireachtas.
- 9.60** Tugtar faoi deara go mbeidh cur i bhfeidhm an phlean gníomhaíochta le maoiniú trí *Thionscadal Éireann 2040*, a sholáthraíonn €30 billiún d'infheistíochtaí íseal-charbóin agus soghluaisteachta inbhuanaithe sa tréimhse go dtí 2027.

Conclúidí

- 9.61** Trí bhallaíocht san AE agus trí rannpháirtíocht i gcomhaontuithe idirnáisiúnta éagsúla, tá roinnt spriocanna soiléire ag Éirinn sa limistéar um athrú aeráide, cuid acu atá ceangailteach. Tá iarmhairtí suntasacha airgeadais ann toisc nach gcomhlíontar na spriocanna ceangailteacha sin.
- 9.62** Chomhlíon Éire a sprioc astaíochtaí GCT faoin gcéad tréimhse tiomantais i bPrótacal Kyoto ó 2008 go 2012, ach ba é an chúis ba mhó a bhí leis seo ná crapadh gan choinne i ngníomhaíocht eacnamaíochta seachas tionchar na mbeart laghdaithe a glacadh. Réamh-mheasann an GCC nach gcomhlíonfaidh Éire a spriocanna astaíochtaí san earnáil neamh-ETS don tréimhse 2013 go 2020.
- 9.63** Caitheadh €121 milliún san iomlán chun creidmheasanna carbóin a cheannach mar chuid de straitéis na hÉireann chun a spriocanna a chomhlíonadh faoin gcéad tréimhse tiomantais de Phrótacal Kyoto (2008 – 2012). D'éirigh le hÉirinn 35% de na creidmheasanna a scor chun a hoibleagáidí a chomhlíonadh don tréimhse sin. Tá na creidmheasanna carbóin atá fágtha ar fáil le húsáid sa dara tréimhse tiomantais ó 2013 go 2020. Mar sin féin, meastar nach leor na creidmheasanna sin chun oibleagáidí na hÉireann a chomhlíonadh don tréimhse 2013 – 2020. Measann an Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus an Chomhshaoil go dtitfidh an costas ar Éirinn as na creidmheasanna breise a theastaíonn a cheannach sa raon €2–€14 milliún.
- 9.64** Maidir le fuinneamh in-athnuaite, tá sprioc éigeantach ag Éirinn go dtiocfaidh 16% ar a laghad den olltomhaltas fuinnimh deiridh ó fhoinsí in-athnuaite faoi 2020. Tugann an SEAI faoi deara nach mbeidh Éire in ann an sprioc seo a bhaint amach. Tá sé ráite ag an Roinn go bhféadfadh go mbeidh costais de thart ar €110 milliún ann mar thoradh air seo, faoi réir choinníollacha reatha an mhargaidh.
- 9.65** Tá sprioc náisiúnta ag Éirinn chomh maith chun an éifeachtúlacht fuinnimh a mhéadú faoi 20% i gcoinne leibhéil 2001 – 2005 faoi 2020. Tá sé réamh-mheasta ag an SEAI gur ionann an méadú iarbhair a bheidh ann agus thart ar 16%. Ós rud é go bhfuil an sprioc éifeachtúlachta fuinnimh neamhcheangailteach, níl aon phionós airgeadais díreach a ghearrtar sa chás nach mbaintear amach í.
- 9.66** Tá líon suntasach d'idirbhearta a bhaineann le GCT á ndéanamh in Éirinn ach toisc go bhfuil an t-ioncam agus an caiteachas scaipthe thar raon leathan d'eagraíochtaí stáit, níl an glanchostas le feiceáil. Chuideodh faisnéis chruinn agus chuimsitheach faoi chostais ábhartha (lena n-áirítear costais beart laghdaithe agus ceannacháin chreidmheasa carbóin) agus ioncaim (lena n-áirítear ioncam ceantála agus torthaí cánach) le cinntí a dhéanamh amach anseo maidir le tionscnaimh um athrú aeráide.
- 9.67** Ar cheann de na gníomhartha ó *Phlean Maolaithe Náisiúnta 2017*¹ tá sé i gceist tograí a fhorbairt chun caiteachas a bhaineann leis an aeráid a aithint, a mhonatóiriú agus a thuairisciú tríd an Státchiste. I mBuiséad 2019, chuir an tAire Airgeadais in iúl go raibh sé ar intinn aige creat buiséadaithe glas a thabhairt isteach a mbeadh sé mar aidhm leis an t-athrú aeráide a dhaingniú sa phróiseas buiséadach.² Agus an creat á chur i bhfeidhm, tugtar an deis ar fáil chun cuntas náisiúnta cuimsitheach a fhorbairt a thaispeánfaidh ioncam agus caiteachas a bhaineann le tionscnaimh um an athrú aeráide.
- 9.68** Mar gheall ar an leibhéal ioncaim agus caiteachais atá ag dul i méid, bheadh sé tráthúil d'oifigigh chuntasaíochta ábhartha machnamh a dhéanamh ar an bhféidearthacht faisnéis agus nochtadh breise a sholáthar maidir le tionscnaimh um athrú aeráide sna cuntais reachtúla a tháirgeann siad.

¹ *Plean Náisiúnta Maolaithe*, An Roinn Cumarsáide, Gníomhaithe ar son na hAeráide agus Comhshaoil, Iúil 2017.

² Áiríodh leis na *Meastacháin Athbhreithnithe do Sheirbhísí Poiblí 2019*, den chéad uair, aguisín a aithníonn caiteachas Státchiste a bhaineann leis an aeráid.

Iarscríbhinn 9A Láithreáin sheasta ETS

Fíor 9A.1 Suiteálacha in Éirinn ag a bhfuil cead GCT amhail an 1 Iúil 2019 oibreoirí seasta

Sealbhóir cuntais	Líon na gceadanna
Abbott Ireland	1
Alexion Pharma International Operations Unlimited Company	1
Allergan Pharmaceuticals Ireland	1
Amazon Data Services Ireland Limited	5
Anglo Beef Processors Ireland Unlimited Company	2
Arrabawn Cooperative Society Limited	1
Aurivo Dairy Ingredients Limited	1
BASF Ireland Limited	1
Baxter Healthcare SA	1
Bord Gáis Energy Limited	1
Bord na Mona Fuels Limited	2
C&D Foods Unlimited Company	1
Carbery Food Ingredients Limited	1
College Proteins Unlimited Company	2
CRH plc	4
Cushaling Power Limited	1
Cuideachta Phoiblí Theoranta ÚABÁC	1
Dairygold Co-Operative Society Limited	2
Diageo Ireland	1
Dublin Products Limited	1
Cumhacht Edenderry Limited	1
EdgeConneX Ireland Limited	1
Bord Soláthair an Leictreachais	8
Eli Lilly Kinsale Limited	1
Equinix (Ireland) Enterprises Limited	2
FMC Manufacturing Limited	1
Líonraí Gáis Éireann	1
Genzyme Ireland Limited	1
Cuideachta Ghníomhaíochta Ainmnithe Glanbia Éireann	3
Google Ireland Limited	1
Guerbet Ireland Unlimited Company	1
Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte an Iarthair	1
Hovione Limited	1
Huntstown Power Company Limited	1
Intel Ireland Limited	1
Irish Distillers Limited	1
Irving Oil Whitegate Refinery Limited	1
Janssen Sciences Ireland UC	1
K2 Critical Facilities Management (Ireland) Limited	1
Kerry Ingredients (Ireland) Limited	2
Lagan Brick Limited	1
Lagan Cement Limited	1
Lakeland Dairies Co-operative Society Limited	3
Limerick Alumina Refining Limited	1

Sealbhóir cuntais	Líon na gceadanna
Masonite Ireland Unlimited Company	1
Medité Europe Designated Activity Company	1
Microsoft Ireland Operations Limited	1
Minch Malt Limited	1
Mondelez Ireland Production Limited	1
MSD International GmbH	2
Novartis Ringaskiddy Limited	1
Nutricia Infant Nutrition Limited	2
Pelagia Feed (Ireland) Limited	1
Pfizer Ireland Pharmaceuticals	3
Premier Periclas Limited	1
PSE Kinsale Energy Limited	1
Quinn Cement Limited	1
Regeneron Ireland Unlimited Company	1
Runways Information Services Limited	1
Saint-Gobain Construction Products (Ireland) Limited	1
Smartply Europe Designated Activity Company	1
SSE Generation Ireland Limited	4
Bord Ospidéal Naomh Séamas	1
Synergen Power Limited Power Plant	1
Tipperary Co Operative Creamery Limited	1
Tynagh Energy Limited	1
Upjohn Manufacturing Ireland Limited	1
Vermilion Exploration and Production Ireland Limited	1
Viridian Power Limited	1
Vodafone Group Services Ireland Limited	1
Waspar Limited	1
Wexford Proteins Limited	1
Wyeth Nutritionals Ireland Limited	1
Iomlán	104